

Варшавська Н. Г.

аспірант,

асистент кафедри міжнародних економічних відносин  
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Varshavska N. G.

Postgraduate student,

Teaching Assistant Professor of International Economic Relations  
Vasyl' Stus Donetsk National University

## АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА ЄВРОПЕЙСЬКОГО АГРАРНОГО РИНКУ

### ANALYSIS COMPETITIVE ENVIRONMENT EU AGRICULTURAL MARKET

**Анотація.** У статті розглянута аграрна політика Європейського Союзу, яка є прикладом найбільш успішної моделі становлення і розвитку аграрної економіки. Західноєвропейське сільське господарство, подолавши за короткий термін післявоєнну розруху, перетворилося в найбільшого виробника продовольства з величезним експортним потенціалом. Все це стало можливим завдяки ефективно розробленій і дієвій аграрній політиці, яка є уніфікованою для всіх країн Союзу. Дослідження європейського аграрного ринку та його конкурентного середовища дасть можливість визначити перспективи для українських аграріїв, які пов'язані з євроінтеграційними процесами в Україні.

**Ключові слова:** конкуренція, спільна аграрна політика, європейський ринок, Європейський Союз.

**Вступ та постановка проблеми.** Однією з головних цілей спільної сільськогосподарської політики Європейського союзу стосовно розвитку аграрного сектору є забезпечення фермерів прийнятним рівнем життя (сприяючи більш конкурентоспроможному і сталому розвитку сільського господарства і стимулюванню сільської місцевості). В умовах ринкової економіки та зростання конкуренції на ринку питання підвищення конкурентоспроможності продукції набуває дедалі більшої актуальності. Сучасні умови розвитку характеризуються поглибленням інтеграційних процесів, лібералізацією умов торгівлі сільськогосподарськими товарами, орієнтацією на зовнішні ринки, а також підвищеною увагою до якості продукції. Проблема конкурентоспроможності посідає одне із провідних місць в економічному аналізі різних суб'єктів господарської діяльності, що пояснюється об'єктивним посиленням міжнародної та внутрішньої конкуренції. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вагомий внесок у розвиток теоретико-методологічних основ дослідження аграрної сфери європейського ринку та спільної аграрної політики зробили провідні вітчизняні вчені Ю.О. Ульянченко, І.І. Герчикова та ін.

**Метою статті** є дослідження європейського аграрного ринку, його основних гравців та доцільності інтеграції України в аграрний сектор ЄС.

**Результати дослідження.** У структурі виробництва основної сільськогосподарської продукції 55,4% займає продукція тваринництва, що свідчить про відповідну галузеву спеціалізацію європейських країн. Найбільша частка в загальних обсягах виробництва тваринницької продукції припадає на молоко коров'яче (перша рейтингова позиція), м'ясо свиней (друга позиція), м'ясо ВРХ та курей (третья та четверта позиція відповідно). У рейтингу продукції рослинництва провідні місця посіли пшениця, виноград, картопля та оливки.

У табл. 1 відображено динаміку обсягу виробництва в аграрному секторі у країнах ЄС у 2007–2016 роках.

Позитивна динаміка до зростання обсягів виробництва в аграрному секторі країн Європейського Союзу спостерігається не лише в абсолютному вираженні, а й у відносному, зокрема, у 2014 році відсоток виробництва до ВВП зріс із 3,85% до 4,22%, проте до 2016 року знову залишився на рівні 2010 року. Проте таку тенденцію вважаємо позитивною, зважаючи на досить значне зростання ВВП.

За обсягами виробництва сільськогосподарської продукції та продуктивністю праці у сільському господарстві євро регіон характеризується високим рівнем інтенсивності та товарності цієї галузі. Переважна більшість країн ЄС – не тільки самодостатні аграрні країни, але й вагомими експортери агропродовольчої продукції. Взагалі європейський аграрний бізнес – це висококонкурентний сектор ринкової економіки, функціонування та розвиток

Таблиця 1

Динаміка обсягу виробництва у країнах ЄС у 2007–2016 роках

Назва показника	Роки					Відхилення, 2016–2010, млн. євро	Відхилення, 2016–2007, млн. євро
	2007	2010	2014	2015	2016		
Європейський Союз, млн. євро	366 130	367 763	418 696	414 056	399 376	31 612,65	33 245,94
Євросона, млн. євро	277 067	276 911	310 347	308 093	299 279	22 367,60	22 211,38
Європейський Союз у % до ВВП	3,89%	3,85%	4,22%	4,09%	3,83%	–	–
Євросона у % до ВВП	2,94%	2,90%	3,13%	3,04%	2,87%	–	–

Складено автором на основі [1]

якого гарантують продовольчу безпеку та соціальний добробут населення Європи. Ринкові реформи сільського господарства, що здійснюються в межах САП ЄС, спрямовані на модернізацію продуктивних сил та інституційні зміни, адекватні сучасній моделі світового сільського господарства. Засновуючись на перевагах економіки відкритого типу та активній державній підтримці, європейський агробізнес дає можливість сільськогосподарським товаровиробникам реалізувати свій потенціал у виробництві високорентабельної продукції та досягати конкурентних переваг на зовнішньому ринку.

На рис. 1 відображено обсяги виробництва в аграрному секторі в розрізі країн ЄС у 2016 році.

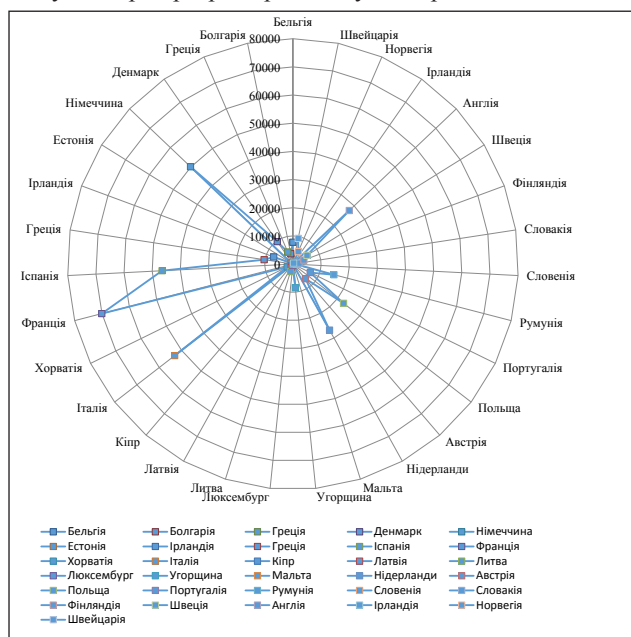


Рис. 1. Обсяги виробництва в аграрному секторі в розрізі країн ЄС у 2016 році

Складено автором на основі [1]

Як ми бачимо, обсяги виробництва сільськогосподарських культур у розрізі країн варіюються: найбільше продукції випускається у Франції, Іспанії, Німеччині, Італії, Нідерландах, Англії, Польщі. Таку тенденцію можна

пояснити розвитком цих країн у технологічній сфері, адже високоефективне обладнання, що дає змогу нарощувати виробничі потужності в цих країнах, є більш доступним. Країни з низьким розвитком економіки є швидше сировинними придатками, які випускають незначну кількість продукції, а інколи лише за наявності на їх територіях виробничих потужностей та заводів високорозвинених країн, а тому рівень випуску продукції в них зростає несуттєво.

У табл. 2 відображено динаміку загальної споживаної потужності робочої сили, задіяної в країнах ЄС та Єврозони у сфері сільського господарства у 2007–2016 роках.

Скорочення загальної споживаної потужності робочої сили в ЄС можна пов'язати зі впровадженням високотехнологічного обладнання. При цьому однозначно можна назвати позитивною динаміку зростання робочих одиниць, які оплачуються, порівняно зі скороченням робочих одиниць, які не оплачуються (на 121,65 робочих одиниць збільшились оплачувані у 2016–2010 роках та на 1076,91 робочих одиниць скоротились неоплачувані у 2016–2010 роках).

Менше однієї десятої частини робочої сили була ефективною в сільському господарстві, полюванні, риболовстві та лісовому господарстві в більшості членів ЄС у 2016 році. Гендерні відмінності в показниках зайнятості повинні бути прийняті до уваги у формуванні цілей ССП – навіть в тих країнах, де частка активних жінок в сільському господарстві вища, ніж частка активних чоловіків, число жінок, що працюють в цьому секторі, нижча, ніж число чоловіків, тому що в цілому кількість працюючих жінок (рівень зайнятості жінок) нижча порівняно з чоловіками.

Табл. 3 відображає динаміку виробництва молока та молочних продуктів у країнах ЄС у 2007–2016 роках.

Тоді як у 2016–2010 роках відбулось суттєве зростання обсягу виробленої молочної продукції, порівняно з 2007 роком у 2016 році цей показник скоротився на 3468,90 тис. тонн. Водночас значно нарощені обсяги виробництва жиромісних молокопродуктів за аналізовані період, що можна пояснити наявністю попиту на цю продукцію. Позитивною є динаміка скорочення виробництва сухого знежиреного молока та маслянки, адже ці продукти поступаються за своєю корисністю іншим, тому

Таблиця 2

Динаміка загальної споживаної потужності робочої сили, задіяної в країнах ЄС та Єврозони у сфері сільського господарства у 2007–2016 роках

Назва показника	Роки					Відхилення, 2016–2010, од.	Відхилення, 2016–2007, од.
	2007	2010	2014	2015	2016		
Європейський Союз (28 країн), загальна споживана потужність робочої сили	11 877,12	10 344,81	9739,28	9532,49	9389,55	–955,26	–2 487,57
Єврозона (19 країн), загальна споживана потужність робочої сили	5665,27	5218,96	4905,03	4876,72	4854,92	–364,04	–810,35
Оплачувані робочі одиниці							
Європейський Союз (28 країн)	2449,27	2346,94	2377,46	2424,99	2468,59	121,65	19,32
Єврозона (19 країн)	1655,96	1607,24	1601,54	1639,73	1658,58	51,34	2,62
Неоплачувані робочі одиниці							
Європейський Союз (28 країн)	9427,94	7997,86	7361,83	7107,50	6920,95	–1076,91	–2506,99
Єврозона (19 країн)	4009,39	3611,73	3303,49	3236,99	3196,34	–415,39	–813,05

Складено автором на основі [2]

попит на них скоротився. Виробництво цільного молока також зросло на 6403,05 тис. тонн.

На рис. 2 відображено динаміку площ для вирощування/збирання/виробництва сільськогосподарських культур у країнах ЄС у 2007–2016 роках (1000 га).

Динаміка площ під зернові культури є різновекторною, найбільшого піку досяг цей показник у 2014 році, становлячи 70 127,31 тис. га. Динаміка площ під сухі боби і білкові культури також різновекторна, найбільшого піку показник досягнув у 2015 році – 2158,40 тис. га. Площі під вирощування/збирання/виробництво ріпаку, ріпи, насіння соняшнику і сої також скоротились до 2016 року, досягнувши найвищого значення у 2015 році – 12 713,47 тис. га. Значного скорочення у 2016 році зазнала площа для вирощування недостиглих рослин на орних землях. Динаміку цього показника не можна назвати негативною, адже очевидним є факт того, що у зв'язку з хорошими погодними умовами урожай зібраний стиглим, що в подальшому вплине на його якісні характеристики та затрати виробників.

У табл. 4 наведено динаміку основних показників господарств аграрної сфери країн ЄС у 2007–2016 роках.

Як ми бачимо, кількість господарств в аграрній сфері країн ЄС скоротилася, що могло бути наслідком скорочення кількості зареєстрованих одиниць та висо-

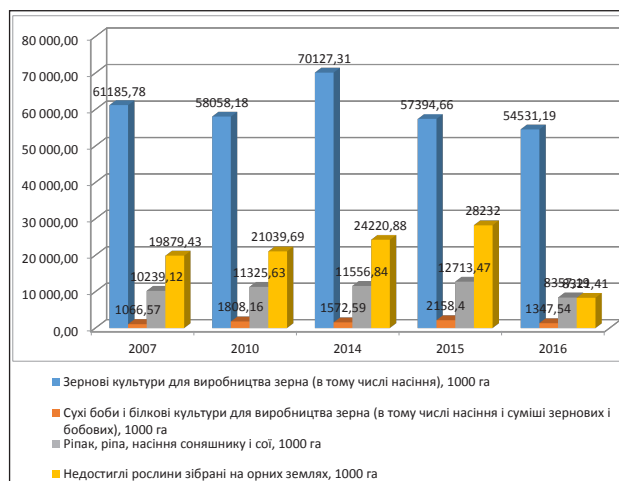


Рис. 2.8. Динаміка площ для вирощування/збирання/виробництва сільськогосподарських культур у країнах ЄС у 2007–2016 роках (1000 га)

Складено автором на основі [4]

кої конкурентності у цій сфері. Водночас зросла площа сільськогосподарських угідь, які використовуються, що

Таблиця 3

Динаміка виробництва молока та молочних продуктів у країнах ЄС у 2007–2016 роках

Назва показника	Роки					Відхилення, 2016–2010, од.	Відхилення, 2016–2007, од.
	2007	2010	2014	2015	2016		
Вироблена молочна продукція, 1000 тонн	44 466,4	35 751,9	39 555,0	40 337,5	40 997,5	5245,56	–3468,90
Жировмісні молокопродукти, тонн	1 663 925,3	1 558 753,8	890 021,8	1942 368,9	1 989 022,7	430 268,88	325 097,42
Виробництво сухого знежиреного молока і маслянки (1000 т)	4280,8	3307,3	128,4	2252,3	1888,84	–1418,54	–2391,98
Виробництво цільного молока (1000 т)	42 394,7	42 876,4	20 024,2	47 565,75	48 797,82	5921,39	6403,05

Складено автором на основі [3]

Таблиця 4

Динаміка основних показників господарств аграрної сфери країн ЄС у 2007–2016 роках

Назва показника	Роки					Відхилення, 2016–2010	Відхилення, 2016–2007
	2007	2010	2014	2015	2016		
Кількість господарств, одиниць	1 459 8640	13 920 160	12 402 850	10 881 560	11 382 112	–2 538 048	–3 216 528
Площа сільськогосподарських угідь, які використовуються, тис. га	174 128	175 818	179 716	175 610	183 688	7869	9559
Площа господарства, тис. га	219 095	224 634	225 469	219 121	229 201	4567	10 106
Кількість господарств із наявною домашньою худобою, одиниць	9 138 750	8 802 870	7 035 610	6 271 310	6 559 790	–2 243 080	–2 578 960
Норма випуску продукції, тис. євро	289 351 978	288 407 827	316 635 101	334 514 671	349 902 345	61494	60550
Робоча сила (безпосередньо зайняті), одиниць	12 593 100	12 023 080	10 070 290	9 550 410	9 989 729	–2 033 351	–2 603 371
Ферми, чії домогосподарства споживають понад 50% від вартості кінцевої продукції, одиниць	6415570	6024450	5993120	4766120	4985362	–1039088	–1430208

Складено автором на основі [5]

Динаміка обсягів виробництва продукції тваринництва в країнах ЄС у 2007–2016 роках

Назва показника	Роки					Відхилення, 2016–2010, млн. євро	Відхилення, 2016–2007, млн. євро
	2007	2010	2014	2015	2016		
Європейський Союз (28 країн), млн. євро	143 480,68	143 373,04	172 361	164 364,74	158 026,33	14 653,29	14 545,65
Європейський Союз (27 країн), млн. євро	142 445,54	142 330,89	171 567,92	163 588,23	157 293,77	14 962,88	14 848,23
Єврозона (19 країн), млн. євро	104 600,13	103 758,08	123 619,92	116 540,11	113 767,05	10 008,97	9166,92
Європейський Союз (28 країн), у % до ВВП	1,53	1,50	1,74	1,62	1,51	–	–
Європейський Союз (27 країн), у % до ВВП	1,51	1,49	1,73	1,61	1,51	–	–
Єврозона (19 країн), у % до ВВП	1,11	1,09	1,25	1,15	1,09	–	–

Складено автором на основі [6]

може вказувати на обробку раніше не використовуваних земель і є однозначно позитивним явищем. Площа господарств також зростає, що дає змогу висунути припущення про процеси злиття, поглинання в аграрній сфері країн ЄС, а тому господарства стають більш конкурентоспроможними. Динаміка до скорочення кількості господарств із наявною домашньою худобою негативна, що вказує на зміну пріоритетів виробників сільськогосподарської продукції та перехід від закупівель худоби в господарствах до власного вирощування на фермах та підприємствах. Це дасть змогу знизити ризики щодо якості та сертифікації продукції. Позитивним є зростання до норми випуску продукції серед країн ЄС. Скорочується робоча сила, що може бути пов'язано зі скороченням кількості самих господарств. Також в умовах глобалізації та посиленої співпраці країн ЄС очевидним є факт та тенденція до скорочення кількості ферм, чиї домогосподарства споживають понад 50% вартості кінцевої продукції.

Аналізуючи обсяги виробництва продукції, варто зазначити, що обсяги рослинництва зросли на 12 172,36 млн. євро за досліджуваний період. Зокрема, це може бути пов'язано зі зростанням випуску органічної продукції. Лідерами за випуском є такі країни, як Болгарія, Іспанія, Італія, Угорщина, Нідерланди, Румунія, Англія, Норвегія. Незначна динаміка до зростання є в Бельгії, Греції, Франції, Литві, Португалії, Словаччині, Ісландії. Скорочення випуску продукції рослинництва відбулось у Німеччині, Греції, Хорватії, Кіпрі, Польщі, Фінляндії.

У табл. 5 наведено динаміку обсягів виробництва продукції тваринництва в країнах ЄС у 2007–2016 роках.

Загалом динаміка позитивна, незважаючи на чисельність країн-членів ЄС: у 2016–2007 роках відбулось зростання на 14 545,65 млн. євро обсягів виробництва продукції тваринництва, через що відсоток показника до ВВП знизився до рівня 2007 року. Проте це не слугувало єдиним фактором відсутності зміни відносного приросту, адже відбулось також суттєве зростання ВВП.

Лідерами у галузі тваринництва за випуском продукції є Польща, Англія, Німеччина, Ірландія, Іспанія, Франція, Нідерланди. Випуск продукції тваринництва знизився у Болгарії, Греції, Хорватії, Мальті, Румунії, Словаччині.

На рис. 3 відображено виробництво зернових у країнах ЄС у 2016 році.

Як ми бачимо, найбільша частка припадає на виробництво зернових – 48,0 млн. тонн. На другому місці за виробництвом – ячмінь (19,6 млн. тонн), на третьому – зерно

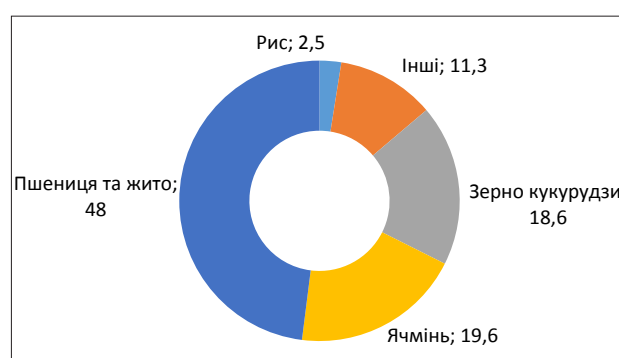


Рис. 3. Виробництво зернових у країнах ЄС у 2016 році, млн. тонн.

Складено автором на основі [7]

кукурудзи (18,6 млн. тонн). Рис займає зовсім незначну частку, як і інші культури.

**Висновки.** Доцільність інтеграції в аграрному секторі з ЄС несе певні кон'юнктурні вигоди українським сільськогосподарським товаровиробникам. По-перше, європейський ринок найдорожчий; по-друге, найприбутковіший; по-третє, із стандартизованою продукцією високої якості. За умови, що аграрний сектор України працюватиме за європейськими нормами та правилами, що вимагає й САП ЄС, країна отримає рівні умови торгового партнерства не лише на європейських, але й на світовому ринках.

Європейські правила, яким має навчитися Україна у процесі реалізації умов ЗВТ, є надзвичайно сприятливими чинниками для кон'юнктури вітчизняного аграрного ринку на перспективу. Адже для країни відкривається доступ на європейський ринок за всіма видами аграрної продукції: експортна квота для м'яса птиці та свинини становитиме 40 тис. тонн, яловичини – 20 тис., цукру – 10 тис. тонн; право зберігати перехідні мита на експорт насіння олійних країна отримала на термін до 15 років. Зафіксовані в рамках Угоди про ЗВТ попередні зобов'язання ЄС та України свідчать про визначеність та двосторонність руху сільськогосподарської продукції та товарів [8].

Європейський аграрний ринок має свої особливості, під впливом яких формується кон'юнктура та система зовнішньоекономічних відносин з Україною у торгівлі сільськогосподарською продукцією. Перспективи покращення агроторговельної ситуації між Україною та ЄС залежать від багатьох чинників, серед яких ключову роль



відіграють правила та норми, які закладені в умови Угоди про ЗВТ, що відповідає принципам СОТ та визначає стратегічні орієнтири вітчизняної та європейської аграрної політики. Незважаючи на певні складнощі та довготривалість активізації євроінтеграційного процесу в аграрному секторі економіки України, можна відзначити достатній рівень його прогнозованості. З огляду на це потребують подальшого удосконалення кон'юнктурні напрями розвитку вітчизняного аграрного сектора. За вартісною оцінкою виробленої сільськогосподарської продукції перше місце у рейтингу посідає Франція (м'ясо ВРХ, пшениця, яйця курячі, цукровий буряк, насіння соняшнику, кукурудза); друге – Німеччина (молоко коров'яче, м'ясо свиней, картопля, насіння ріпаку, м'ясо індиків); третє і водночас перше за такими позиціями, як томати, яблука, гриби та трюфелі, персики та нектарини – Італія; четверте – Іспанія, тоді як за обсягами виробництва оливок і полуниці ця країна перша серед вищезазначених країн; п'яте – Великобританія, яка є найбільшим виробником м'яса курей і м'яса овець.

Необхідним є перегляд механізму державної фінансової підтримки у бік підтримки малих та середніх товаровиробників; мотивація створення привабливого інвес-

тиційного клімату у сільському господарстві; посилення контролю над імпортом агропродовольчої продукції; виділення кредитів на реконструкцію та модернізацію підприємств з метою зниження собівартості вітчизняної сільськогосподарської продукції; розвиток внутрішнього аграрного ринку та орієнтація на досягнення самодостатності за окремими видами продовольства, імпортонезалежності і цінового паритету (темпи зростання цін на продукцію аграрного сектору повинні відповідати темпам зростання цін на промислову продукцію, ресурси та послуги, які використовуються в агропромисловому комплексі).

Отже, можемо дійти висновку про значний розвиток аграрної сфери країн ЄС завдяки уніфікованим інструментам, які діють у всіх цих країнах. Можемо прогнозувати подальший розвиток цієї сфери завдяки бюджетному фінансуванню за «класичними» напрямками й інструментами ССП на 2014–2020 рр., що в поточних цінах може становити близько 420 млрд. євро, тобто перевищить його розмір порівняно з 2007–2013 роками. Понад 75% становитимуть витрати в межах надання прямих субсидій і витрати на ринкові заходи, 24% витрати в межах розвитку села.

#### Список використаних джерел:

1. Лисситса А. Куда курс держит украинский АПК: Зона свободной торговли с ЕС или Таможенный союз? [Електронний ресурс] / А. Лисситса. – Режим доступа: <http://latifundist.com/spetsproekt/34858-kuda-kurs-derzhitukrainskij-apk-zona-svobodnoj-torgovli-s-es-ili-tamozhennyj-soyuz>
2. Agricultural Labour Input Statistics: absolute figures (1 000 annual work units). – Access mode: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tag00102>
3. Animal output – basic and producer prices. – Access mode: <http://ec.europa.eu/eurostat/t>
4. Area (cultivation/harvested/production) (1000 ha). – Access mode: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tag00102>
5. Crop output – basic and producer prices. – Access mode: <http://ec.europa.eu/eurostat/t>
6. Farm indicators by area, type off arm, standard output, legal entity and NUTS 2 regions. – Access mode: <http://ec.europa.eu/eurostat/t>
7. Milk collection (allmilks) and dairy products obtained – annual data. – Access mode: <http://ec.europa.eu/eurostat/t>
8. Output of the agricultural industry – basic and producer prices. – Access mode: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tag00102>

**Аннотация.** В статье рассмотрена аграрная политика Европейского Союза, которая является примером наиболее успешной модели становления и развития аграрной экономики. Западноевропейское сельское хозяйство, преодолев за короткий срок послевоенную разруху, превратилось в крупнейшего производителя продовольствия с огромным экспортным потенциалом. Все это стало возможным за счет эффективно разработанной и действенной аграрной политики, является унифицированной для всех стран Союза. Исследование европейского аграрного рынка и его конкурентной среды позволяет определить перспективы для украинских аграриев, связанные с евроинтеграционными процессами в Украине.

**Ключевые слова:** конкуренция, общая аграрная политика, европейский рынок, Европейский Союз.

**Summary.** In the article the agricultural policy of the European Union, which represents the most successful models of the formation and development of agricultural economy. Western European agriculture, breaking the short term post-war devastation, turned into the largest producer of food with huge export potential. All this was made possible by effectively developed and effective agricultural policy, which is uniform for all countries of the Union. Research European agricultural market and its competitive environment will make it possible to determine the prospects for Ukrainian farmers that are associated with the European integration processes in Ukraine.

**Key words:** competition, common agricultural policy, the European market, the European Union.